

TALABALARNI MA'RIFATPARVAR MUTAFAKKIRLAR QARASHLARI ASOSIDA KASBIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Z.N. Qurbonova

TDPU pedagogika va psixologiya mutaxassisligi magistranti

АННОТАЦИЯ

Эта статья содержит информацию об образовательных взглядах мыслителей на формирование профессиональных компетенций студентов и их подходах и их важности и необходимости.

Ключевые слова: компетенция, креатив, способность, независимое мышление, инновационная деятельность.

ABSTRACT

This article contains information about the educational views of thinkers on the formation of professional competencies of students and their importance and necessity.

Keywords: competence, creative, ability, independent thinking, innovative activity.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlar, rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti munosabatlari, ilm-fan, texnika, texnologiyalarning rivojlanishi va axborotlarning tezkor almashinuvi jarayonida oliy ta'lim tashkilotlari uchun o'qituvchi-pedagoglarni tayyorlash, kelajakda faoliyat ko'rsatishi mokin bo'lgan pedagogik jarayonlar uchun ilmiy-metodik jihatdan kasbiy yetukligini ta'minlash bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasiga muvofiq tarzda maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining zamonaviy metodologiyasini yaratish, davlat talablarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, o'quv-metodik majmualarning yangi avlodini yaratish hamda ularni keng amaliyotga joriy etishni takomillashtirish bilan bog'liq masalalar belgilangan bo'lib, mazkur jarayonga o'z navbatida tadqiqiy va tahliliy yo'nalishga ega bo'lgan pedagogik tizim sifatida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning: “Xususan, milliy o'zligimizni anglash, Vatanimizning qadimiy va boy tarixini o'rganish, bu borada

ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish, gumanitar soha olimlari faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlashimiz lozim. Buyuk alloma va adiblarimiz, aziz avliyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida e'tibor qaratishimiz kerak”¹ligi haqidagi fikrlari buning yorqin isbotidir.

O'zbek pedagogikasiga hissa qo'shgan taniqli ma'rifatparvar adiblar Behbudiy, Abdulla Qodiriy, Abdulla Avloniy kabi olimlar pedagogik fikr taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan, o'z asarlarida o'zbek xalqining eng yaxshi an'alarini, ta'lim-tarbiyaga oid muhim hayotiy masalani aks ettirgan pedagog va olimlardir.

Talaba-yoshlarni o'z ajdodlari tarixi, madaniyati, urf-odati, milliy qadriyatlariga sodiq qilib tarbiyalashimiz shunchalar zarurki, toki ular ajdodlarini xotirlaganda, qalbida g'urur va iftixor hissini tuysinlar. Shu o'rinda, Sharqning buyuk mutafakkiri qomusiy olimi Abu Rayxon Beruniy shunday yozadi: “Faxrlanish haqiqatda yaxshi xulqlar va oliy fe'llarda oldin ketish, ilmu hikmatni egallash va imkoniyat boricha mavjud nopokliklardan tozalanishdir. Kimda shunday sifatlar topilsa, xulq uning foydasiga va kimda bular yetishmasa, xulq uning zarariga bo'ladi”².

Oliy ta'lim muassasalari talabalarini kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda dastlab ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish amaliyoti, uning vujudga kelish tarixi, kasbiy kompetensiyaga oid nazariy-metodologik yondashuvlarga yo'naltirilgan tarixiy ma'lumotlarni o'rganish va ulardan pedagogik faoliyatda samarali foydalanish zarur. Shuningdek, talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha ta'lim-tarbiya metodlari uning qadimiy ildizlari (genezisi)ni aniqlashda Sharqning taniqli qomusiy olim va mutafakkirlarining xissasi kattadir. Buyuk Sharq mutafakkirlari Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Al-Kindiy, Al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Sadiy Sheroziy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Boburlar o'z asarlarida birinchilardan bo'lib ta'lim metodlarini ilmiy asoslab, ularning ta'lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirishdagi ahamiyatiga alohida to'xtalib, bilimlarni amaliyotga qo'llash, anglash va bilish faoliyatini rivojlantirish, bilimlarning tizimlilik, ketma-ketligi, mantiqiylik, induksiya, deduksiya, tajriba, taqqoslash, suhbat, kuzatish kabi metodlardan samarali foydalanishni ilgari surdilar.

Talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish va takomillashtirishga oid mutafakkirlarning fikr va qarashlaridan samarali foydalangan holda ularni ta'lim

¹ Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz.-T.:O'zbekiston,2017.488 b.

² Xayrullayev M.M O'rta Osiyoda IX-XII asrlarda madaniy taraqqiyot.-T.:Fan,199

jarayonlarida samarali faoliyat yuritishga yo‘naltirilgan kasbiy tayyorgarligini oshirish, kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, mazkur jarayonni sifati va samaradorligini ta‘minlashda alohida e‘tibor qaratish lozimligini anglab yetish zarur.

Ta‘limdagi tub o‘zgarishlar, olib borilayotgan islohatlar ta‘lim-tarbiya jarayonini yangi paradigmasiga o‘tishni taqozo etmoqda. Mazkur yondashuv talabalarni kasbiy kompetentlikni chuqur egallashni va kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirish muhimligini ilgari surmoqdi. Talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan izlanishlarda kompetentlik tushunchasining mazmuni va mohiyatini yoritishga yo‘naltirilgan tadqiqot ishlari o‘rganildi va tahlil qilindi. Bir guruh olimlar, jumladan, Ye.A.Klimov, V.S.Lazarev, N.Nkomb, A.L.Venger, L.M. Volobuevalar talabalarda kasbiy kompetensiyani takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlariga atroflicha qarab, uning samaradorlik darajasi tadqiqot ishlarida yuqori baholab o‘tganlar³. Bizning fikrimizcha zamonaviy bo‘lajak maktab o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish va takomillashtirishning asosiy maqsadi quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

oliy ta‘lim tizimining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

oliy ta‘lim muassasalari talabalarining yetarli darajada tashkiliy, pedagogik-metodik bilim, ko‘nikma va malakaga ega bo‘lishini ta‘minlash;

ilg‘or xorijiy tajribani hisobga olgan holda talabalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish;

oliy ta‘lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish va takomillashtirishni motivlashtirish;

maktabgacha ta‘lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda innovatsion faoliyatga tayyorgarligini ta‘minlash, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim va axborot kommunikatsion texnologiyalardan pedagogik faoliyatda samarali foydalanish;

maktabgacha ta‘lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda ularning pedagogik, psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy faolligini oshirishga erishish;

maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida talabalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta‘lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo‘llaniladigan zamonaviy ta‘lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etishga yo‘naltirilgan faoliyatni samarali tashkil etish kabilardan iborat.

³ Valeev G.X. Postanovka problemy pedagogicheskogo issledovaniya /G.X. Valeev //Pedagogika.–2001.–№ 4. – S. 19–23.

Shunga ko‘ra, zamonaviy yondashuvlar, ilg‘or pedagogik texnologiya va uslublarga asoslangan holda talabalarning kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini muntazam rivojlantirishni bosqichma-bosqich amalga oshirish maqsadga muvofiq sanaladi.

Bizning eng katta yutug‘imiz o‘z boyligimizga o‘zimiz ega bo‘lganimizdir. Binobarin, yoshlarga bu boylklarning qadriga yetish zarurligini o‘rgatishimiz, ularda minnatdorchilik, g‘urur va ishonch tuyg‘ularini tarbiyalashimiz kerak. Ma‘naviy-axloqiy mukammallik, vijdoniylik, or-nomuslilik, yaqinlariga g‘amxo‘r bo‘lish va boshqa insoniy tuyg‘ular o‘z-o‘zidan paydo bo‘lib qolmaydi. Ularning asosida tarbiya yotadi

Shu nuqtai nazardan qaraganda, yosh avlodni tarbiyalashda oliy ta‘lim muassasalarida ajdodlar merosi, milliy qahramonlar, buyuk siymolarning ibratli hayot yo‘li haqidagi qarashlar, ularning purma‘no asarlari, o‘git, matal, rivoyat, xalq og‘zaki ijodi, ertak, hikoyalaridan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Talabalarda milliy g‘urur, milliy o‘zlikni anglash, faxr, vatanparvarlik, sadoqat, iftixor hislarini shallantirish uzluksiz ta‘lim tizimi jarayonida amalga oshiriladi. Talabalarni kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda ajdodlarimiz tomonidan ilgari surilgan insonparvarlik g‘oyasi, innovatsion yondashuvlar, kasbiy kospetenlik, mustaqil fikrlash, erkin tarbiya nazariyasi barcha davrlarda dolzarb sanalib ularga alohida yondashilishi o‘ziga xos ahamiyatga ega. Talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bo‘yicha Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Boburning asarlaridan ilgari surilgan g‘oyalar o‘ziga xos tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Talabalarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning potensial imkoniyatlari, talabalarining kasbiy-ijodiy qobiliyatlarini real holatlarini aniqlash, sifatli tavsiflash va baholash usullariga integrativ yondashish ham ularni kasbiy tayyorgarlik darajasini oshiradi. O‘z o‘rnida o‘tmishda yurtimizda yashab ijod qilgan allomalar, mutafakkirlar haqidagi kichik hikoyalar, rivoyatlarni to‘plashni, va ularni ta‘lim-tarbiya jarayonida keng tadbiiq etishga to‘g‘ri yo‘naltirish, ko‘rsatmalar berish ham ijobiiy natijalarni qo‘lga kiritish imkonini beradi. O‘z o‘tmishini bilmagan va e‘zozlamagan xalqning kelajagi yo‘q.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 488 b.

2. Xayrullayev M.M O'rta Osiyoda IX-XII asrlarda madaniy taraqqiyot.-T.:Fan,199
3. Valeev, G.X. Postanovka problemy pedagogicheskogo issledovaniya / G.X. Valeev // Pedagogika. – 2001. – № 4. – S. 19–23.
4. Khasanova, A. R., & Ismailova, N. I. Mutual coordination of sensorimotor activity for physical development of children with autism spectrum disorders.
5. Ismailova, N., & Grahova, S. Mythological stories about house-spirit: Themes, structure, psychological particularities.
6. Ismailova, N., Panfilov, A., Ljdokova, G., & Farhatovich, K. Gender aspects of confounding factors in the preparation of powerlifters.
7. Ismailova, N., & Grahova, S. Bylichkas in folklore for children: Psychology of being.
8. Gaifullina, N., Ismailova, N., Makarova, O., Panfilov, A., & Ljdokova, G. Individual psychological singularities of persons with disabling diseases.
9. Ismailova, N., Tsagarelli, Y., & Shumikhin, S. (2017). Computerised system to rate junior athletes' psycho-emotional stability in team and individual sport disciplines. *SCOPUS00403601-2017-8-SID85039420339*.
10. Ismailova, N., Ljdokova, G., Panfilov, A., Gaifullina, N., & Makarova, O. (2015). Individual psychological singularities of persons with disabling diseases. *SCOPUS-2015-7-1-SID84922724007*.
11. Tashkent, D. S., Abduazizova, V., & Komilova, G. (2021). Health-Saving Problems of Children and Adolescents in Emergency Situations. *Biomedical Journal of Scientific & Technical Research*, 38(4), 30634-30636.
12. Камилова, Н. Г., & Соипова, М. Л. (2020). Правовые и социокультурные основы интеграции в общество детей с ОВЗ в Узбекистане. In *Инклюзивное образование и психолого-педагогическое сопровождение лиц с ОВЗ и инвалидов: от раннего возраста до профессиональной подготовки. Региональные практики и модели* (pp. 96-103).
13. Шарипова, Д. Д., & Камилова, Н. Г. (2020). Развитие действенной мотивации к здоровому образу жизни у неорганизованной молодежи как эффективный путь становления личности. In *Современная реальность в социально-психологическом контексте-2020* (pp. 71-74).
14. Комилова, Н. Г., & Шарипова, Д. Д. (2018). Повышение эффективности формирования идеологического иммунитета у молодёжи. *Наука и образование сегодня*, (4 (27)), 58-59.
15. Камилова, Н. Г., & Парпиева, Ш. А. (2018). Деформации ценностно-смысловой системы как фактор дезадаптации личности подростка.

In *Образование как фактор развития интеллектуально-нравственного потенциала личности и современного общества* (pp. 196-201).

16. Камилова, Н. Г., & Инагамова, Л. У. (2016). Психологические особенности конфликтности во взаимоотношениях студенческой молодежи. In *Личность в современном мире* (pp. 109-113).

17. Khayitov, O. E. (2022). Leading Factors in the Psyche of Adolescent Girls Gymnasts. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 9(1), 610-615.

18. Khayitov, O. E. (2022). Socio-Psychological Views of Eastern Thinkers and Scholars on Management. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(1), 184-189.

19. Хайитов, О. Э. (2020). Моделирование психологической компетентности руководителя: концептуальный эмпирический анализ. *Academic research in educational sciences*, (3), 526-540.

20. Хайитов, О. Э. (2020). Раҳбарда психологик компетентликни ривожлантиришнинг комплекс модели. *Academic Research in Educational Sciences*, 1(2), 120-136.

21. ХАЙИТОВ, О. (2019). Психологик компетентликни шакллантиришга замонавий ёндашув (назарий жиҳат). *Фан-Спортга*, (1), 59-64.

22. Хайитов, О. Э. (2019). Научное обоснование формирования социального статуса молодежи в контексте акмеологических взглядов. *Вопросы педагогики*, (11-1), 261-264.

23. Каримова, В. М., & Хайитов ОЭ, О. Г. Иқтисодий психология ва психологик иқтисод тўғрисида. *Иқтисодиёт ва таълим*, 2007(4), 145-150.

24. Hayitov, O. E., & Eshboev, A. O. (2019). Sports marketing in Uzbekistan: problems and prospects. *Economics*, (5), 43.

25. HAYITOV, O. E. (2021). CHARACTERISTIC OF STRUCTURAL COMPONENTS OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCY OF A LEADER. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(1), 119-131.

26. Хайитов, О. Э. (2021). РАҲБАР ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИНГ ТАРКИБИЙ КОМПОНЕНТИ: УСТУВОР ПСИХОЛОГИК СИФАТЛАРДАН ИЖТИМОЙ ЙЎНАЛГАНЛИК САРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(6), 1212-1226.

27. Эшбоевич, Х. О. (2020). ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ЎРТА БЎҒИН РАҲБАРИ ПСИХОЛОГИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ

ОПТИМАЛЛАШТИРИШНИНГ КОМПЛЕКС МОДЕЛИ. *Современное образование (Узбекистан)*, (9 (94)), 38-47.

28. Исаева, У., & Джалилова, С. (2018). The usage of new pedagogical technologies in lessons. *Молодой ученый*, (5), 169-171.

29. Халикова, Ш. Т. (2021). РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЧЕЛОВЕКА В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ СИТУАЦИЯХ. *Проблемы науки*, 9(68), 62-64.

30. Халикова, Ш. Т., & Саматова, З. К. (2021). ВЛИЯНИЕ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ. “ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNGA QARATILGAN KREATIV G’OYALAR, TAKLIFLAR VA YECHIMLAR”, 503-505.

